

MAZZAG ÉVA

Esély az egyenlőségre

A képzés és a kultúra mint a mozgássérült emberek társadalmi integrációjának eszközei*

Magyarországon több mint félmillió fogyatékos él. Ebből kb. 250 ezer főre tehető a testi fogyatékosok és mozgássérültek száma. Az össznépeség csaknem 2,5%-a valamilyen módon és arányban korlátozott a mozgásban, ez azonban nemcsak fogyatékoságukból, rokkantságukból adódik, hanem életkörülményeik, környezetük, lehetőségeik korlátozottságaiból is. Az esélyegyenlőségnek elméletileg az élet minden területén érvényesülnie kell, gyakorlatilag ez nem így van. A mozgássérültek – és más fogyatékkal élők is – komplex szociális hátrányban vannak a társadalom ép tagjaival szemben. Számukra már a lakásból való kijutás is – ha van egyáltalán lakásuk, mely elemi létbiztonságot nyújthatna – gyakran akadályokba ütközik. Gondok merülnek fel a tömegközlekedés, a közintézményekbe való bejutás, az oktatásban való részvétel, a művelődés, kultúra és szórakoztatás esetén is: az intézmények fizikailag megközelíthetetlen „vátrak”, sok-sok lépcsővel.

A foglalkoztatás területén sem érvényesül az esélyegyenlőség, valamint egészségügyi ellátásuk is kívánni valót hagy maga után, hiszen a különféle protézisek, kerekesszékek, gyógyászati segédeszközök megvásárlása – a támogatottság ellenére is – jelentős anyagi terhet ró rájuk. Egy-egy ilyen eszközhöz való hozzájutás lehetetlen, mivel az eszközök ára és a szociális segélyek, nyugdíjak, járadékok összege között óriási eltérés mutatkozik.

Az esélyegyenlőséggel kapcsolatos problémák tehát összetettek: elsősorban anyagi természetűek – vagyis egyszerűen nem áll rendelkezésre kellő mennyiségű pénz – másodsorban pedig szemlélet- és hozzáállásbeli kérdéseken múlnak.

A mozgássérültek mindennapjai igen nehezek. Az élet hétköznapi, egyszerű szegmenseiben is óriási a lemaradás az ún. ép társakkal szemben. Amellett, hogy nap mint nap fizikai akadályokat kell leküzdeniük, még a társadalom tehetetlenségével, negatív hozzáállásával, valamint az élet számos területéről való kirekesztettséggel is szembe kell nézniük. Napjainkban általános jelenség, hogy egy kerekesszékes nem tud bejutni egy közintézménybe, nem tudja használni a tömegközlekedési eszközöket, nem tud vásárolni a kisebb üzletekben vagy éppen a számára kijelölt parkolóhelyek mindegyike foglalt. Így aztán a társadalom – talán a rohanó világ, a felgyorsult életmód miatt - már észre sem vesz olyan problémákat, hogy ma Magyarországon a felsőoktatásban kb. 150 főre tehető a mozgássérült hallgatók száma – holott az össznépeséghez viszonyított arányuk alapján számuk akár 1500 is lehetne – hogy a színházak, múzeumok, közművelődési intézmények többsége egyszerűen megkö-

* A XXVII. Országos Tudományos Diákköri Konferencián 2005 márciusában kiemelt első díjazásban részesült dolgozat szerkesztett változata. Az OTDK-előadásért a szerző megkapta a Magyar Zoltán Felsőoktatási Közalapítvány különdíját is.

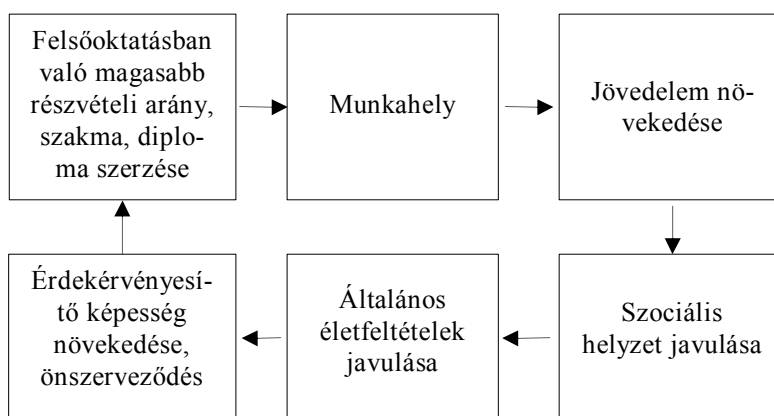
zelíthetetlen a mozgássérültek számára, illetve hogy a fogyatékkal élők körében 85%-os a munkanélküliség, szemben az Európai Unió 40%-os átlagával.

Nyilvánvaló, hogy ezeknek a problémáknak a felszámolását elemi szinten kell kezdeni. Először a közlekedési, a parkolási és a lakhatási gondokat kell megoldani, és csak ezeket követően lehet foglalkozni a képzésben és a művelődésben megvalósuló esélyegyenlőséggel. A legégetőbb probléma azonban az, hogy az élet még ilyen alapvető területein is igen jelentős lemaradások jelentkeznek.

A mozgássérültek esélyegyenlőségének megteremtése a mai magyar társadalom egyik alapvető feladata. Ez a feladat igen sokrétű, és a mindennapi élet valamennyi területére kiterjed. A problémák megoldásához az állami, a magán és a civil szféra minél szorosabb együttműködésére lenne szükség. A tévhitiek eloszlatása, az előítéletek felszámolása, a lakosság minél szélesebb körű tájékoztatása egy jól átgondolt, közös cselekvési program mentén valósulhatna meg, így a mozgássérültek – és valamennyi fogyatékkal élő ember – integrálódása a társadalomba gördülékenyebben menne.

1. Kutatásom során az oktatás, képzés, valamint az iskolán kívüli művelődés „esélyegyenlősítő” szerepének vizsgálatát állítom a középpontba (1. ábra).

1. ábra: Az oktatás, képzés integráló, esélyegyenlősítő szerepe

2. Mindehhez természetesen az oktatásban, a képzésben és a kultúrafogyasztásban általában is esélyegyenlőségre van szükség (vizsgálataim az ezeken a területeken megvalósuló – vagy hiányzó – esélyegyenlőségre is kiterjednek).

Feltevéseim szerint az oktatási és képzési rendszer nyújtotta lehetőségek minél szélesebb körű kiaknázása, a fogyatékos, mozgássérült személyek magasabb iskolai végzettséghez való hozzájárulása, piacképes szakmák megszerzése nagyban elősegítheti társadalmi integrációjukat. A művelődésben, közösségi életben való részvétel hozzájárulhatna a mozgássérültek teljes életéhez. Mind a hazai, mind pedig a nemzetközi kulturális életbe való bekapcsolódással a mozgássérültek is nyitottabbá, felszabadultabbá, míg ép társaik a velük való minél gyakoribb találkozások következtében toleránsabbá, megértőbbé és segítőkészebbé válhatnak.

A mozgássérültek általános helyzete

A fogyatékkal élők társadalmi helyzetéről igen kevés adat áll rendelkezésre. A különféle fogyatékoságok és mértékük meghatározása igen összetett probléma. Nincs egységes és megbízható mérési módszer, melynek segítségével pontosan feltérképezhető lenne a fogyatékosok száma és helyzete. Az egészségügy fejlődése, a betegségek, károsodások pontosabb leírása, valamint a jogi és társadalombiztosítási rendszerek átalakulása következtében a fogyatékoság fogalma is változott és egyre szélesebb csoportokra terjedt ki.

A rendelkezésünkre álló, fogyatékkal élőkkel kapcsolatos adatbázisok közül a 2001. évi népszámlálás adatai szolgáltatják a legpontosabb információkat. Ezen adatok szerint 2001-ben 577 ezer fogyatékos élt Magyarországon, vagyis a népesség 5,7 százaléka. Az 1990. évi népszámláláshoz képest jelentősen emelkedett a számuk. Ez a növekedés azonban a jól előkészített és végrehajtott kommunikáció eredménye is lehet, melynek következtében többen vállalták fogyatékoságukat. Ugyanakkor a különböző fogyatékoságok egyre pontosabb meghatározása is ehhez az eredményhez vezethetett.

A népszámlálások során az iskolai végzettség tekintetében is végeztek felméréseket. Az 1990-es adatok alapján egyértelműen javult a helyzet, ám még így is jóval alacsonyabb a fogyatékkal élők iskolai végzettsége ép társaikéhoz képest. A korcsoportok vizsgálata alapján a fiatalabb fogyatékosok iskolai végzettsége magasabb, mint az idősebbeké (kivéve az értelmi fogyatékos embereket).

A lakóhely és az iskolai végzettség alapján is különbségek mutatkoznak. Valamennyi településtípus esetében a fogyatékos népesség iskolai végzettsége alacsonyabb a nem fogyatékosokhoz képest, ám a községekben élő fogyatékos emberek iskolázottsága a városban élő fogyatékosokhoz viszonyítva is alacsonyabb szintű. Különösen magas az eltérés az érettségivel, valamint diplomával rendelkezők aránya között.

A fogyatékoság jelentősen befolyásolja a munkavállalási lehetőségeket is. A 2001-es népszámlálás adatai szerint 1990 óta jelentősen csökkent a foglalkoztatott fogyatékosok aránya, ugyanakkor megnőtt a munkanélküliek és inaktív keresők száma. Ez a változás azonban a teljes népesség körében is bekövetkezett, hiszen a rendszerváltást követően drasztikusan megnőtt a munkanélküliség az egész ország területén. A gazdasági váltást követően a szociális foglalkoztatók, védett munkahelyek nem tudtak megfelelni a piacgazdaság feltételeinek, így az ott dolgozó mozgássérültek, fogyatékkal élők az „utcára kerültek”. Nem meglepő az sem, hogy a váltás első áldozatai a megváltozott munkaképességűek lettek, hiszen ők kevésbé tudták felvenni a versenyt az épekkel és kevésbé tudtak eleget tenni az állandóan változó munkaerőpiaci igényeknek.

A foglalkoztatási adatok alapján úgy tűnik, a mozgássérülteknek – és valamilyen fogyatékkal élőknek – nem nagyon van lehetőségük magasabbban kvalifikált munkavégzésre. Legtöbbjük könnyű fizikai munkát, ipari összeszerelést, esetleg mezőgazdasági munkát végez, amennyiben állapota engedi. Pedig a mozgássérültség és a rokkantság csak az esetek igen kis hányadában jár szellemi sérültséggel, tehát a többség képes lenne komolyabb szellemi munka elvégzésére. Ám a magasabb pozíciók betöltéséhez magasabb iskolai végzettség és megfelelő szakképesítés szükséges.

A népszámlálás adatai alapján is nyilvánvaló, hogy a mozgássérültek és más fogyatékosok körében jóval alacsonyabb a felsőfokú iskolai végzettséggel, diplomával, de akár érettségivel rendelkezők aránya a nem fogyatékosokhoz képest. Ez a tény

azonban nem a mozgássérültek gyenge szellemi képességeit, csekély mértékű tanulási kedvüket vagy nem létező motivációjukat, közömbös jövőképüket jelenti, hanem az oktatási, képzési rendszerek hiányosságaira utal.

Oktatás: esélyegyenlőség-növelés vagy szelekció?

Az Oktatási Minisztérium felmérése szerint napjainkban mintegy 400 fogyatékos hallgató tanul az ország felsőoktatási intézményeiben. Ezen belül 37%-ra tehető a mozgássérültek aránya. Tehát megközelítőleg 150 mozgáskorlátozott folytat felsőfokú tanulmányokat hazánk egyetemén és főiskoláin. Ez azonban rendkívül alacsony létszám mind az összes hallgató létszámához, mind pedig a fogyatékkal élő lakosság számához képest. Az alacsony részvételi arány azonban nem azt jelenti, hogy képességeik alapján ők nem felelnek meg a felvételi követelményeknek; egyszerűen csak lehet, hogy már a felvételi vizsga termébe sem tudnak bejutni. A legtöbb felsőoktatási intézmény – és sajnos nagyon sok más intézmény is – megközelíthetetlen kerekes székes vagy bottal járó embereknek. Egy-egy lépcső vagy szűkebb ajtó óriási akadállyal tűnhet számukra, így ahhoz, hogy egy mozgássérült egyetemi vagy főiskolai hallgató lehessen, rendkívüli elszántságra, mások részéről pedig rendkívüli segítőkészségre és szervezetségre van szükség.

Mindez sajnos már a középiskolák esetében is felmerül. A legtöbb mozgássérült gyermek nem aszerint választ gimnáziumot vagy szakközépiskolát, hogy mit szeretne tanulni, hanem aszerint, hogy melyikbe tud bejutni; ha mégis az előbbi valósul meg (ez lenne a normális), akkor az általában a szülők, tanárok és osztálytársak együttműködésének, segítőkészségének köszönhető.

A mozgássérültek helyzete a közoktatásban

Magyarországon a fogyatékkal élő gyermekek oktatásáról és neveléséről a közoktatás rendszerén belül egy önálló alrendszer gondoskodik (speciális iskolák, speciális szakiskolák, korai fejlesztők). Ugyanakkor egyre gyakoribb, hogy ezek a gyermekek integrált oktatás keretében folytathatják tanulmányaikat. Az, hogy a mozgássérült gyermekeknek – valamint más fogyatékkal élő gyermekeknek – az integrált vagy a szegregált (elkülönített) oktatás és nevelés a hatékonyabb, igen vitatott kérdés napjainkban. Az integrált oktatás előnye nem kérdéses: a mozgássérült gyermek így könnyebben beilleszkedhet az épek által alkotott többségi társadalomba, későbbi élete során pedig valószínűleg nyitottabb, és elszántabb lesz. Az ép gyermekekből álló osztály húzóerőként is működhet: a mozgássérült tanuló nem akar lemaradni társaitól, így felnőttként is jobban tudja majd érvényesíteni az érdekeit.

A szegregált oktatás hátránya, hogy nem mozdítja elő a fogyatékkal élő gyermekek társadalmi integrációját, hanem inkább oktatási parkoló-pályaként működik. Óriási előnye azonban, hogy igen magas szakmai színvonalon, a speciális igényeknek megfelelően látja el a mozgássérült és más fogyatékos gyermekek oktatását.

Abban mindkét oktatási forma támogatói egyet értenek, hogy minden esetben a gyermek egyéni adottságait és érdekeit kell előtérbe helyezni, melyek alapján eldönthető, hogy az integrált vagy a szegregált oktatás a megfelelőbb számára.

Az 1993. évi LXXIX. törvény, vagyis a közoktatási törvény alapján, ha egy többségi iskola vállalja a fogyatékos tanuló nevelését, biztosítania kell a fogyatékos gyermekek sajátos neveléséhez, oktatásához szükséges személyi és tárgyi feltételeket. A probléma azonban az, hogy csak igen kevés általános iskola – valamint gimnázium és szakközépiskola – vállalja fel fogyatékos, mozgássérült gyermekek okta-

tását. A MEOSZ becslései alapján a magyar közoktatási intézményeknek mindössze 15%-a alkalmas az integrált oktatásra, vagyis az iskolák 85%-a nem akadálymentes, és nem rendelkezik a speciális feltételekkel. Pedig az integrált oktatás egyik hatalmas előnye, hogy az ép gyermekek megszokják a mozgássérültek mindennapos jelenlétét, így felnőttkorukban is megértőbbek, segítőkészebbek lesznek a mozgássérültekkel és valamennyi fogyatékkal szemben. Így a közoktatásban megvalósuló esélyegyenlőség az élet későbbi szakaszaiban és más területein is esélyegyenlőséget biztosítana. Igazolódik a feltevés, mely szerint az oktatásnak van esélyegyenlősítő, integráló szerepe.

Különösen nehéz helyzetben vannak a kisebb településeken élő mozgássérültek. A legtöbb speciális igényeket kielégítő, mozgássérültek számára is megfelelő iskola csak nagyobb településeken, megyeszékhelyeken működik. A mozgássérültek számára azonban igen nagy próbatételt jelent a közlekedés is, így az elköltözés vagy a bentlakásos intézet lehet a megoldás. Ez azonban nem jelent esélyegyenlőséget. A mozgássérültek sokkal kevesebb iskola közül válogathatnak, mint az ép tanulók. Ezen kívül az otthon elhagyása vagy a lakóhely megváltoztatása sem jelenthet igazi megoldást a problémára.

A középiskolák, gimnáziumok esetében talán még rosszabb a helyzet. Igen kevés középfokú oktatási intézmény van, mely alkalmas mozgássérült tanulók oktatására. A középiskolák – és „természetesen” az általános iskolák – többsége nem akadálymentes. A mozgássérült diákok ezekben az iskolákban csak az osztálytársak és pedagógusok együttműködő segítségével tanulhatnak. Az esélyegyenlőség megvalósulása esetében azonban ezeknek a diákoknak nem kellene állandó segítségnyújtásra szorulniuk.

A legtöbb mozgássérült fiatal az általános iskola befejezése után csak speciális szakiskolákban folytathatja tanulmányait. A közoktatási törvény értelmében speciális szakiskola az a szakiskola, „amely a többi tanulóval fogyatékosága miatt együtt haladásra képteleneket készíti fel szakmai vizsgára, vagy nyújt részükre munkába álláshoz és életkezdéshez szükséges ismereteket”.

A mozgássérült tanulók azonban – az esetek többségében – nem fogyatékoságuk miatt, hanem az oktatási rendszer „hiányzó láncszemei” miatt nem tudnak együtt haladni a többiekkel. Értelmi képességeik alapján bármilyen iskolában – akár elit-gimnáziumban is – folytathatnák tanulmányaikat, ám a speciális igényeik miatt csak speciális szakiskolákba iratkozhatnak be. Szakiskolában a tanulók csak szakmai vizsgát tehetnek, szakmát szerezhettek, ám érettségi vizsgát nem. Az érettségi vizsga azonban a felsőoktatási intézményekbe való bekerülés legfontosabb feltétele. Ez is az egyik oka lehet annak, hogy a magyar felsőoktatásban igen kevés a mozgássérült hallgató.

A mozgássérültek helyzete a felsőoktatásban

A magyarországi egyetemeknek és főiskoláknak igen kevés fogyatékos hallgatója van. A hallgatói összlétszám jelenleg 300 000 fő körül mozog. Ebből a 300 000 főből mindössze 400 a fogyatékkal élő (azon belül mintegy 150 a mozgássérült) hallgatók száma. A teljes népességen belüli arányukhoz képest lehetnének akár 3000-en is. Úgy tűnik, a fogyatékosok esélye a felsőoktatásban való részvételre ezreléknyi az épek esélyéhez képest.

Felvetődik a kérdés: Mi lehet az oka annak, hogy a mozgássérültek ilyen kis arányban képviseltetik magukat a magyar felsőoktatásban, annak ellenére, hogy a

többség értelmi, szellemi képességeit illetően azonos szinten áll nem mozgássérült társaival?

A kérdésre 3 válasz van, vagyis háromféle akadály merül fel a felsőoktatásba való bejutás esetén.

Az első akadály *egyéni* eredetű: a mozgássérültek többsége nem rendelkezik érettségi bizonyítvánnyal (mely a felvétel alapvető feltétele).

A második akadály *fizikai* természetű: az intézmények egyszerűen megközelíthetetlenek a mozgássérültek számára. Amennyiben valaki mégis hallgató lesz, tanulmányai során olyan akadályokkal és feladatokkal kell szembe néznie, melyekkel ép társaiknak nem. A termekbe való bejutás, a bútorzat használata sok esetben rendkívüli megpróbáltatást jelent számukra. A legtöbb oktatási intézményben nincs mozgássérültek számára kialakított mellékhelyiség sem, ami súlyosan sérti az esélyegyenlőség elvét.

A mozgássérült hallgatók többsége nem tudja a közlekedésben biztosított diák kedvezményeket sem kihasználni, hiszen a közlekedési eszközöket sem tudják igénybe venni. Ezért kénytelenek az utazást egyénileg megoldani, ami további anyagi terhet ró rájuk. Jelentős probléma a szegregált kollégiumi elhelyezés is, mely szintén ellenkezik az esélyegyenlőség elveivel.

Az egyetemeknek és főiskoláknak bizonyos feltételeket kötelezően kell biztosítaniuk. Ezekről a feltételekről *a fogyatékkal élő hallgatók tanulmányainak folytatásához szükséges esélyegyenlőséget biztosító feltételekről szóló 29/2002. (V.17.) OM rendelet* rendelkezik. A rendelet elsődleges célja, hogy a különböző intézkedések segítségével a fogyatékos hallgatók könnyebben leküzdjék az eléjük tornyosuló akadályokat. Úgy tűnik tehát, hogy nincs különösebb akadálya annak, hogy a mozgássérültek is részt vehessenek a magyar felsőoktatásban. A tények azonban nem igazolják ezt a feltevést.

A mozgássérültek – valamint más fogyatékkal élők – sok esetben akkor sem tanulnak tovább, ha középiskolai tanulmányaikat igen jó eredménnyel végezték el, és akkor sem, ha a felsőoktatási intézmény akadálymentes és általuk is biztonságosan használható.

Ennek oka *az egyéni motiváció hiánya*, mely a felsőoktatásba való bejutás harmadik akadálya. Sokan úgy vélik, nem érdemes időt, energiát és pénzt fektetni egy diploma megszerzésébe, hiszen felsőfokú végzettségüket valószínűleg nem tudják hasznosítani a munkaerő-piacon. Napjainkban a nem mozgássérült egyetemistáknak és főiskolásoknak is igen nehéz a pályakezdés: rengeteg a diplomás, jó képességekkel, akár több nyelvvizsgával rendelkező, ambiciózus fiatal, ugyanakkor egyre kisebb a munkahelyi kínálat. Éppen ezért igen éles verseny alakult ki a munkaerő-piacon, ahol talán nem meglepő, hogy a mozgássérültek, fogyatékosok sokkal kisebb eséllyel indulnak, nehezebben tudják felvenni a „harcot” ép társaikkal.

A fentiekből jól látszik, hogy a mozgássérültek helyzete a magyar felsőoktatás területén is igen rossz. A közeljövő elengedhetetlen feladata azonban, hogy a fogyatékkal élő hallgatók száma növekedjen a felsőoktatásban, hiszen az az egyéni és társadalmi felemelkedés eszköze lehet.

Szakképzés, felnőttoktatás, foglalkoztatás

A fogyatékkal élők társadalmi beilleszkedését, a többség által történő elfogadását az oktatás mellett a foglalkoztatás is nagyban elősegítheti. Természetesen a fogyatékoság súlyossága, típusa erősen befolyásolja a fogyatékkal élők munkaerő-piaci lehe-

tősegeit, ezen kívül a gazdasági helyzet, a munkaerő-piaci kereslet és kínálat, a munkanélküliek és a foglalkoztatottak aránya is meghatározó tényező.

Napjainkban igen kevés munkaadó alkalmaz mozgássérülteket, még akkor is, ha kiváló eredménnyel végezték el egyetemi, főiskolai tanulmányaikat. A téves beidegződések, a negatív társadalmi szemlélet és az előítéletek következtében azt gondolják, egy fogyatékkal élő nem képes olyan mértékben ellátni a munkáját, mint egy egészséges ember. Emellett pedig a legtöbb munkahely akkor sem tudna mozgássérülteket alkalmazni, ha akarna, hiszen többségük nem akadálymentes. Az akadálymentesség pedig a hatékony munkavégzés elengedhetetlen feltétele.

A munkaadók többsége nincs tisztában azzal a ténnyel sem, hogy a mozgássérült alkalmazottak sokkal lojálisabbak, többet dolgoznak, hiszen számukra sokkal nagyobb öröm, hogy van munkahelyük, mint egy nem fogyatékos embernek. Ők sokkal nehezebben tudnak munkahelyet váltani, máshol elhelyezkedni, éppen ezért sokkal jobban megbecsülik az állásukat. Ráadásul a fogyatékosok számára a munkahely nemcsak jövedelmet, megélhetést jelent, hanem társadalmi megbecsülést, jobb életminőséget, „tartást” is.

A közoktatás és a felsőoktatás vizsgálatából jól látszik, hogy a fogyatékkal élők teljes esélyegyenlőségének megvalósulása igen csak gyerekcipőben jár. Ebből „egyenesen következik”, hogy ez a munkaerő-piaci lehetőségeket tekintve sincs másképp.

A fogyatékkal élők körében jelentkező igen magas munkanélküliség elsősorban állapotukra, fogyatékoságukra vezethető vissza, ám a fogyatékoság mellett igen jelentős probléma a szakképzettség vagy az iskolai végzettség hiánya. Ez az esetek többségében a képzési, oktatási rendszerek rugalmatlanságából, hiányosságából adódik. A helyzet pozitív irányú megváltozása – vagyis a fogyatékkal élő diplomások, érettségizettek, szakmával rendelkezők számának növekedése – azonban hosszú távon valósulhat csak meg, ám addig is „kezdeni kell valamit” a képzetlen, fogyatékkal élő munkanélküliekkel.

Erre a problémára a szakképzés és a felnőttoktatás jelentheti a megoldást. Napjainkban a mozgássérültek szakképzése az ún. szakmai rehabilitációs képzésekkel oldható meg. Ezeket a képzéseket a regionális munkaerő-fejlesztő és –képző központok vállalják fel, melyeknek mára országos hálózata alakult ki. A szakmai rehabilitációs képzések abból indulnak ki, hogy ha valakit sérülés ér, még mindig vannak olyan adottságai és képességei, melyekkel alkalmas bizonyos munkakörök betöltésére. Valójában nem a hiányosságokra, hanem a meglévő adottságokra koncentrálnak.

Tapasztalataim szerint a szakképzés és a felnőttoktatás területén sokkal inkább megvalósul az esélyegyenlőség, mint a közoktatás vagy a felsőoktatás területén, valamint a mozgássérültek is ezeken a területeken a legaktívabbak. Ez valószínűleg azért is van, mert ennek látják leginkább „értelmét”, hiszen ezek a képzések rövid távon járnak eredménnyel, illetve ezek biztosítják számukra leginkább a munkába állás lehetőségét.

A mozgássérültek egy része sajnos akkor sem tud bekapcsolódni a képzésekbe, részt venni a különböző tanfolyamokon, ha megvan a kellő motivációja, elszántsága. Ez a sérültség súlyossága miatt van, vagyis olyan mértékben korlátozott a mozgásuk, hogy nem, vagy csak nagyon nehezen tudják elhagyni otthonukat. *Erre a problémára a távoktatás jelenthet megoldást.* A távoktatás formájában történő képzés előnye, hogy a súlyos mozgássérültek otthon, saját környezetükben – mely biztonságos, hiszen az ő speciális igényeikhez van kialakítva – sajátíthatják el a tananyagot. Prob-

léma esetén felvehetik a kapcsolatot az oktatási központtal, és választ kaphatnak kérdéseikre. A távoktatás hátránya lehet, hogy a mozgássérültek továbbra sem integrálódnak a társadalomba, hiszen még a képzés során sem, vagy csak ritkán hagyják el otthonukat. Továbbra is elszeparáltak, a többségi társadalomtól „távol” tevékenykednek, ami tovább erősítheti zárkózottságukat. Ugyanakkor a távoktatás még mindig jobb megoldás, mint a képzésből való teljes kiszorulás.

A szakmai rehabilitációs képzések, szakképzések és a távoktatás képzései akkor eredményesek igazán, ha a megszerzett képesítéssel a mozgássérültek el is tudnak helyezkedni. Legtöbbjüknek azonban még szakmával a kezében sem sikerül. Ennek oka a már említett előítéletesség, a profitorientáltság (egy fogyatékkal élő nem tudja azt a teljesítményt nyújtani, mint egészséges kollégája), a munkaerő-piaci kínálat hiánya és az egyébként is magas munkanélküliség.

A fogyatékkal élők foglalkoztatására a távmunka jelenti a megoldást, mely napjainkban még nem igazán elterjedt Magyarországon. „A távmunka személyi számítógépen végzett olyan szellemi tevékenység, amelyben a munkavállaló otthon, vagy egy közelében kihelyezett munkahelyen, önállóan old meg feladatokat a távolban lévő munkáltató megbízásából.” A meghatározásból látszik, hogy a távmunka szempontjából potenciális munkaerőt jelenthetnek a mozgássérültek. A mozgássérült munkavállalók az otthon végzett munka során jobban odafigyelhetnek egészségük védelmére, illetve saját igényeiknek megfelelően alakíthatják ki a hatékony munkavégzéshez szükséges környezetet.

A távmunkával mindenki „jól jár”. Viszonylag kis társadalmi, gazdasági ráfordítással csökkenti a munkanélküliséget, ösztönzi a munkaerő át- és továbbképzését, valamint javítja a hátrányos helyzetű régiók és társadalmi rétegek munkához jutási esélyét. A távmunka alacsonyabb költségekkel jár, hiszen nem kell rezsiköltséget fizetni, és nem kell a munkavállalók esetleges utazási költségeit megtéríteni. A legfontosabb szempont azonban, hogy egy mozgássérült is munkához juthat.

A mozgássérültek kultúrafogyasztása

A mozgássérültek – és más fogyatékkal élők – művelődésben, kultúrafogyasztásban való részvétele talán még az oktatásban és képzésben való részvételüknél is alacsonyabb. A magyar jogszabályok – az Alkotmány, az esélyegyenlőségi törvény, a közművelődési törvény, a médiatörvény és a sporttörvény – mind-mind az esélyegyenlőséget, a mindenki által való hozzáférhetőséget hangsúlyozzák. A gyakorlatban ez nem mindig valósul meg.

Az Alkotmány 70/F §. (1) bekezdése szerint „*A Magyar Köztársaság biztosítja az állampolgárok számára a művelődéshez való jogot*”. Ennek a jognak a gyakorlását a magyar állam különböző kulturális intézmények fenntartásával, azok használatával, hozzáférhetőségével biztosítja.

Az 1997. évi CXL. törvény, ismertebb nevén a közművelődési törvény kimondja: „*Mindenkinek joga, hogy megismerhesse a kulturális örökség javait és ezek jelentőségét a történelem alakulásában, a nemzeti, nemzetiségi és etnikai kisebbségi önismeret formálásában, valamint ezek védelmével kapcsolatos ismereteket a muzeális intézmények tevékenysége, a könyvtári szolgáltatások, az oktatás, a közművelődés, az ismeretterjesztés, a sajtó és a tömegtájékoztatás útján; igénybe vegye a nyilvános könyvtári ellátás rendszerét, a muzeális és közművelődési intézmények szolgáltatásait; műveltségét, készségeit életének minden szakaszában gyarapítsa, közművelődési jogai érvényesítése céljából közösséget hozzon létre, s külön jogszabályban megha-*

tározottak szerint szervezetet alapítson, működtessen; e törvény szerint művelődési céljai megvalósításához közművelődési színteret, szervező, szervezeti és tartalmi segítséget kapjon.”

A leírtakhoz képest ma Magyarországon igen kevés olyan muzeális intézmény, könyvtár és művelődési ház van, mely eleget tenne a törvényben előírtaknak, vagyis biztosítaná a *mindenki* által való hozzáférhetőséget.

A muzeális intézményeknek csak töredéke látogatható a mozgássérültek által. Kevés az olyan könyvtár, melyet bárki könnyen és biztonságosan látogathat. Ugyanez elmondható a közművelődési intézményekről is, pedig a közművelődési intézmények szolgáltatásainak igénybevételét, hozzáférhetőségét szintén mindenki számára biztosítani kell.

Az elemi hiányosságok, vagyis az akadálymentesség hiánya miatt a mozgássérültek nehezen tudnak bekapcsolódni a kulturális életbe. Emellett igen nagy problémát jelent számukra a többségi társadalommal való kapcsolattartás. Igen sok mozgássérült ember nem képes önmagát elfogadni; tele van önértékelési problémákkal, kisebbségi érzéssel, egyéb gátlásokkal. Az épekkel való érintkezés óriási próbatételt jelent számukra, mivel attól félnek, az egészséges emberek sem fogadják el őket. (Sok esetben sajnos ez így is van.) A megaláztatástól, elfordulástól, az esetleges kigúnyolástól való félelmük miatt inkább ki sem mozdulnak otthonról. A mozgássérültek többsége igen zárkózott, néhányan még sorstársaikkal sem hajlandóak kapcsolatot tartani. Nem akarják elfogadni, hogy a sérült emberek csoportjához tartoznak, és a mozgáskorlátozottakkal való találkozás erre emlékeztetné őket.

A zárkózottság feloldására, az épek előítéleteinek lebontására és a mozgássérültek életének színesebbé tételére a közösségi, egyesületi tevékenység jelenthetné a megoldást. Ez a művelődési forma a kulturális élet egyik igen érdekes és fontos szelete, mely egyben a mozgássérült emberek társadalmi integrációjának eszköze. A mozgássérült emberek közösségi életben való részvétele „hozzászoktatná” az épeket, hogy ők is közöttük, velük élnek. A mozgássérültek gyakrabban találkozhatnak az egészséges emberekkel, mely az utóbbiak toleranciáját, elfogadását erősítené. Emellett a mozgáskorlátozott emberek művelődése is biztosított lenne, ha már egyszer – szégyenletes módon - a kultúra más területeiről kiszorulnak. Az e fajta kulturálódás tehát igen nagy jelentőséggel bír a mozgássérültek szempontjából.

A fentiek alapján nyilvánvaló, hogy a művelődésnek is megvan az esélyegyenlősítő szerepe, hiszen nagyban elősegíti a mozgássérültek társadalmi integrációját. Emellett pedig mindannyiunk érdeke, hogy kulturált, művelt társadalomban éljünk, melyhez hozzátartozik valamennyi állampolgár művelődése, vagyis a mozgássérült állampolgárok művelődése is.

Konklúzió

Egy társadalom, egy közösség fejlettsége, civilizáltsága abban is mérhető, hogy hogyan bánik elesett, gyámolítandó, segítségre szoruló tagjaival, milyen rendszereket épít ki gondozásukhoz, támogatásukhoz. A XXI. században ehhez természetesen az is hozzátartozik, hogy az adott társadalom, közösség mennyire kezeli a segítségre szoruló – jelen esetben a mozgássérült – tagjait egyenrangú félként. Az egyenrangú felek pedig egyenlő esélyekkel indulnak az élet valamennyi területén.

Ma Magyarországon az oktatásra, képzésre, foglalkoztatásra és kultúrára vonatkozó teljes esélyegyenlőség még várat magára, annak ellenére, hogy pozitív irányú változások tapasztalhatóak ezeken a területeken. A megvalósuló esélyegyenlő-

ség nemcsak a fogyatékkal élők, mozgássérültek érdeke, hanem az egész társadalom, sőt, az egész emberiség érdeke.

Napjainkban a fejlett országokban – így az Európai Unió országaiban is – jellemző az ún. előregedés. Ez azt jelenti, hogy ezen országok népessége egyre idősebb átlag életkorú, vagyis sokkal több idősebb, mint fiatalabb lakója van. Ezekben az országokban az élve születések száma is évről évre csökken. Idővel tehát az aktív népesség fogyni kezd, egyre több inaktív, nyugdíjas állampolgár lesz, a fiatal és középkorú munkavállalóknak pedig egyre több idős emberről kell gondoskodnia, egyre szélesebb szociális hálót kell fenntartania. A szociális támogató rendszerek azonban nemcsak a nyugdíjasok, hanem a fogyatékkal élők ellátására is szolgálnak. A fogyatékosok foglalkoztatása könnyítene az aktív népességre háruló terheken. Munkába állásuk nemcsak az ő érdekük, hanem a gazdaság és a többségi társadalom érdeke is, hiszen a foglalkoztatás által értéktermelővé és közteherviselővé válhatnak.

A színvonalas és hatékony munkavégzéshez azonban a fogyatékkal élő munkavállalóknak is szakmával, diplomával, jól hasznosítható képességekkel kell rendelkezniük. Ehhez pedig a képzésben, oktatásban való teljes részvételre és egyenlő bánásmódra van szükség.

Ugyanígy a kulturális életben való részvételt is biztosítani kell a fogyatékkal élők számára. Ez mindannyiunk érdeke, hiszen *a művelt, kulturált, nyitott, képezhető, új ismeretek befogadására kész és széles látókörű állampolgárok a társadalom és a gazdaság fejlődésének alapját szolgáltatják. A társadalmi fejlődés soha nem képzelhető e egyéni fejlődés nélkül, és az egyéni fejlődésnek lehet a biztosítéka a képzésben és a kultúrafogyasztásban megvalósuló esélyegyenlőség és teljes körű részvétel.*

Mindezek megvalósítását elemi szinten kell kezdeni. *Elsőként az élet legalapvetőbb területein kell biztosítani az esélyegyenlőséget, úgy mint akadálymentes környezet és közlekedés, civilizált, „emberi” életkörülmények, biztos és rendszeres jövedelem vagy az általános életfeltételek javulása. Az első lépések után következhetnek a nagyobb horderejű, több pénzt, időt és energiát igénylő lépések, úgy mint integrált oktatás az óvodától az egyetemig, magasabban kvalifikált, szellemi munkavégzés lehetősége vagy mindenki számára elérhető kulturális élet.*

Ezen lépések megtételéhez igen széles körű társadalmi összefogásra van szükség. Az Országgyűlés és a minisztériumok legmagasabb szinten hozott intézkedései, jogszabályai ne csak elméletben létezzenek! Ellenőrizni kellene az előírások megvalósulását, és ha szükséges, szankcionálni kell azok elmulasztását. A törvényben (korábban) előírt 2005. január 1-i határidőre a közintézménynek mindössze 20%-a tett eleget az akadálymentesség feltételeinek. A problémát a szőnyeg alá söpörték: a jelenlegi határidő 2010. január 1-e. A kormányzati szervezeteknek, állami hatóságoknak különböző akcióprogramokat kellene szervezniük – a magán és civil szektorral, valamint az állampolgárokkal összefogva – a másság elfogadása, az előítéletek felszámolása és a segítőkészség növelése érdekében. A mozgássérültek érdekképviselői szerveinek nagyobb hatáskört kellene biztosítani, hiszen maguk az érintettek tudják legjobban, mire is van szükségük. Elengedhetetlen a megfelelő társadalmi párbeszéd is, vagyis a különböző, fogyatékkal élőket érintő kérdésekben ne hozzanak döntést a megkérdezésük nélkül.

Talán furcsán hangzik, de lényeges: tanulhatnánk a gyerekektől is. Bennük még nem élnek negatív sztereotípiák, előítéletek, mindenkire egyformán viszonyulnak. Éppen ezért az integrált nevelés, oktatás igen hangsúlyos eleme a teljes esélyegyenlőség megvalósulásának. Amennyiben az egészséges emberek életük korai szakaszá-

ban – óvodában, általános iskola alsó tagozatában - naponta találkoznak mozgássérültekkel, további életük során is toleránsabbak, megértőbbek és segítőkészebbek lesznek velük.

A probléma tehát igen összetett. *A felvetett kérdés, mely szerint megvalósul-e az esélyegyenlőség az oktatás, képzés és kultúra terén, a válasz: a teljes esélyegyenlőség megvalósulásának feltétele az esélyegyenlőség. Az oktatás és művelődés csak akkor töltheti be esélyegyenlősítő szerepét, ha ezeken a területeken már létezik a teljes esélyegyenlőség.*

A felhasznált irodalom jegyzéke

- A fogyatékos emberek Európába mennek. Szerk.: Ignác Beáta, MEOSZ, Bp., 2003.
- A jövő útja – Távmunka. A MEOSZ OTTI kiadványa, Bp., 2002.
- A munka biztonsága a rehabilitációs foglalkoztatásban: A fogyatékos személyek foglalkoztatási körülményeiről. Szerk.: Kanyik Csaba – Némethy Szabolcs – Szikali István. Új Mandátum Magyarországi Krízis Intervenciók Központ Egyesület, Bp., 2000.
- Az emberi jogok a mindennapokban – Az Európa Tanács Emberi jogi területen kifejtett tevékenységének jelentősége. Európa Tanács információs és Dokumentációs Központ, Bp., 1998.
- Beszámoló a 2002/2003-as tanévről. Mozgáskorlátozottak Egyesületeinek Országos Szövetsége Oktatási, Továbbképző és Távmunka Intézet
- SCHWARZBACH, BRIGITTE – WALTER, URSULA: Mozgássérült gyermek a családban. Medicina Kiadó, Bp., 1987.
- CHIKÁN CSABA: Esélyegyenlőség fogyatékosok számára. MEOSZ, Bp., 2001.
- HÁRI MÁRIA: A konduktív pedagógia története. MPANNI, Bp., 1997.
- Esélyt teremtő iskolák – Iskolai törekvések a hátrányos helyzetűek tanulási kudarcainak leküzdésére. Országos Közoktatási Intézet Felnőttoktatási és Kisebbségi Központ, Bp., 2003.
- Illyés Sándor: Az eszmény, a törvény, a tradíció és a feltételek a közoktatás megújulásában – Különös tekintettel az ép és a fogyatékos gyermekek együttnevelésére. In: Új Pedagógiai Szemle, 2004. július-augusztus. 3.-7. o.
- KÁLMÁN ZSÓFIA – KÖNCZEI GYÖRGY: A Taigetosztól az esélyegyenlőségig. Osiris, Bp., 2002.
- Szakmai rehabilitációs képzési lehetőségek a képző központok hálózatában. Készült a Szociális és Családügyi Minisztérium támogatásával, a Székesfehérvári Regionális Munkaerő-fejlesztő és Képző Központ gondozásában, 2001.
- Társadalom és személyiség. Gondolatok a rokkant emberek életéről. Szerk.: Fekete Árpád, MEOSZ, Bp., 1995.
- Utak és lehetőségek az egyenlő esélyek megteremtésére: Szociális párbeszéd az ezredforduló Magyarországon. Szerk.: Németh György. Szociális és Családügyi Minisztérium, Bp., 2001.
- 200 kérdés – 200 válasz az Európai Unióról - EU csatlakozás 2004. A Magyar Köztársaság Külügyminisztériumának tájékoztató kiadványa, 2003. március
2001. évi népszámlálás. 12. A fogyatékos emberek helyzete. KSH, Bp., 2003.

Internetes források:

- <http://www.oki.hu/cikk.php?kod=hirek-kopataki-beszamolo.html> 2004.11.17.
- <http://www.oki.hu/cikk.php?kod=befogado-02-Kopatakine-Felno.html> 2004.11.17.
- <http://www.oki.hu/cikk.php?kod=2004-02-be-halasz-sajatos.html> 2004.03.19.
- <http://www.fogyatekos.lap.hu>